

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.431

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2021.4.36>

Андрушко А. В.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та процесу
Ужгородського національного університету

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ
ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ З МЕТОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ**

Анотація. У статті на підставі аналізу доступної емпіричної бази (300 матеріалів кримінальних проваджень) розроблено кримінологічну характеристику осіб, які вчинили торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації.

Встановлено, що серед 401 засудженого за торгівлю людьми, вчинену з метою експлуатації людини, 332 особи (82,8%) засуджено за вчинення розглядуваного діяння з метою сексуальної експлуатації.

З'ясовано, що поміж засуджених за торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації переважають жінки, яких 57,8%, тоді як осіб чоловічої статі лише 42,2%. Вік засуджених за розглядуване діяння, вчинене з метою сексуальної експлуатації, розподілився так: до 18 років – 0,9%, від 18 до 24 років – 12,3%, 25–29 років – 29,5%, 30–39 років – 31,3%, 40–49 років – 15,4%, 50–59 років – 6,6%, 60 років і старше – 3,9%.

Встановлено, що для засуджених за торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації характерний високий рівень освіти: 20,5% мали вищу освіту, 5,8% – незакінчену вищу, 8% – середню технічну, 19,6% – середню спеціальну, 37% – повну загальну середню, 8% – неповну середню освіту, ще 0,9% не мали ніякої освіти.

Переважає більшість (74,4%) засуджених за торгівлю людьми, вчинену з метою сексуальної експлуатації, ніде не працювала. Найманими працівниками були 13% засуджених за цей злочин, 5,7% займалися дрібною підприємницькою діяльністю, 4,2% були пенсіонерами, 2,7% – студентами вищих навчальних закладів.

Серед засуджених за торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації у шлюбі перебували лише 29,5%, тоді як не мали сім'ї 70,5%. Поміж досліджуваної категорії осіб дітей на утриманні мали 41,9%.

З'ясовано, що серед засуджених за торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації 88,6% були громадянами України, 11,1% – громадянами інших держав, 0,3% – біпатридами. Поміж іноземців, які вчинили вказаний злочин, найбільше громадян Росії – 37,8%.

Серед засуджених за торгівлю людьми, вчинену з метою сексуальної експлуатації, мешканцями міст були 80,7%, сіл – 15,7%, селищ міського типу – 3,6%.

Поміж засуджених за торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації судимості не мали 93,4%. 75,3% осіб, засуджених за цей злочин, вчинили його за попередньою змовою групою осіб, 14,8% – організованою групою. Одноособово вказане діяння вчинили 9,9% осіб.

Встановлено, що особам, які вчинили торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації, притаманні такі негативні морально-психологічні риси, як прагнення до наживи й забезпечення власного благополуччя будь-якою ціною, егоцентризм, цинізм, емоційна холодність, нездатність співпереживати, а також підприємливість, енергійність, цілеспрямованість, організаторські здібності, вміння переконувати інших.

Ключові слова: торгівля людьми, сексуальна експлуатація, кримінологічна характеристика, особа злочинця.

Andrushko A. V. Criminological profile of persons committing human trafficking for the purpose of sexual exploitation

Abstract. The article on the basis of the analysis of the available empirical base (300 materials of criminal cases) develops the criminological profile of persons who committed human trafficking for the purpose of sexual exploitation.

The article establishes that among 401 persons convicted for trafficking in human beings for the purpose of exploitation of humans, 332 persons (82,8%) were convicted for committing this act for the purpose of sexual exploitation.

It was found that among persons convicted of trafficking for sexual exploitation 57,8% are women, while only 42,2% are male. The age of convicts for the act of trafficking for sexual exploitation is distributed as follows: up to 18 years – 0,9%, from 18 to 24 years – 12,3%, 25–29 years – 29,5%, 30–39 years – 31,3%, 40–49 years – 15,4%, 50–59 years – 6,6%, 60 years and older – 3,9%.

The article finds that those convicted of trafficking for sexual exploitation are characterized by a high level of education: 20,5% have higher education, 5,8% – incomplete higher education, 8% – technical secondary, 19,6% – special secondary, 37% – complete general secondary education, 8% – incomplete secondary education, another 0,9% have no education.

The vast majority (74,4%) of those convicted of trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation do not work anywhere. 13% of those convicted of this crime were employees, 5,7% were engaged in small business activities, 4,2% were retired, and 2,7% were students of higher educational institutions.

Among those convicted of trafficking for sexual exploitation, only 29,5% were married, while 70,5% had no family. Among the investigated category of people, 41,9% had dependent children.

The article finds that among those convicted of trafficking for sexual exploitation, 88,6% were citizens of Ukraine, 11,1% – citizens of other countries, 0,3% – bипатриds. Among foreigners who committed this crime, the largest number were Russian citizens – 37,8%.

Among those convicted of trafficking for sexual exploitation, 80,7% were urban dwellers, 15,7% were rural residents, and 3,6% were small towns dwellers.

Among persons convicted of trafficking for sexual exploitation 93,4% did not have a criminal record. 75,3% of persons convicted of this crime committed it by prior conspiracy by a group of persons, 14,8% – by an organized group. 9,9% of persons committed this act alone.

It has been established that persons who committed a crime of human trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation possess such negative moral and psychological traits as the desire to make money and ensure their own well-being at any cost, egocentrism, cynicism, emotional coldness, inability to empathize, as well as entrepreneurship, energy, purposefulness, organizational skills, ability to persuade others.

Key words: *trafficking in human beings, sexual exploitation, criminological profile, identity of the perpetrator.*

Постановка проблеми. Проблема особи злочинця, поза сумнівом, є однією з центральних у кримінології. Глибоке вивчення особи злочинця дозволяє з'ясувати причини протиправної поведінки, що, своєю чергою, створює передумови для успішного запобігання кримінальним правопорушенням, а також дає змогу здійснювати ефективну роботу, спрямовану на виправлення осіб, котрі їх вчинили. Стосується це й дослідження особливостей осіб, які вчинили торгівлю людьми, зокрема з метою сексуальної експлуатації.

Метою статті є розроблення кримінологічної характеристики осіб, які вчинили торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації.

Стан дослідження. Окремі кримінологічні особливості осіб, які вчинили торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації, раніше аналізувалися у працях В.С. Батиргарєєвої, М.Г. Вербенського, В.В. Голіни, Б.М. Головікіна, В.О. Іващенко, К.Б. Левченко, О.В. Лисодеда, А.А. Небитова, Ю.В. Раковської, Н.В. Сметаніної та інших вітчизняних науковців. Проте чимало аспектів означеної проблематики досі залишаються недостатньо дослідженими.

Виклад основного матеріалу. Особливості особи злочинця, що вчиняє торгівлю людьми

з метою сексуальної експлуатації, проаналізуємо на підставі вивчення матеріалів 300 кримінальних проваджень, розглянутих судами України за період з 2010 по 2019 рік. Всього автором узагальнено дані, що стосуються 430 засуджених за торгівлю людьми. З них 401 особа засуджена за торгівлю людьми, вчинену з метою експлуатації людини, 29 осіб – за торгівлю своєю дитиною, вчинену задля подальшого її усиновлення (удочеріння) іншими особами. З-поміж 401 засудженого за торгівлю людьми, вчинену з метою експлуатації людини, 332 особи (82,8%) засуджено за вчинення розглянутого діяння з метою сексуальної експлуатації, 36 (9%) – з метою експлуатації у формі примусової праці, 25 (6,2%) – з метою примусового втягнення в зайняття жебрацтвом, 4 (1%) – з метою використання в порнобізнесі, 4 (1%) – з метою вилучення органів [1, с. 384; 2, с. 333].

Спершу розглянемо *соціально-демографічні ознаки* осіб, які вчинили торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації.

Більшість (57,8%) засуджених за торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації складають жінки, тоді як чоловіків – 42,2%. Для порівняння зауважимо, що серед осіб, засудже-

них, за торгівлю людьми з метою експлуатації у формі примусової праці, абсолютну більшість (80,6%) становлять чоловіки, тоді як жінок лише 19,4% (при цьому у всіх проаналізованих випадках вчинення даного злочину жінки діяли не самостійно, а в співучасті з чоловіками).

Вік засуджених за розглядуване діяння, вчинене з метою сексуальної експлуатації, розподілився так: до 18 років – 0,9%, від 18 до 24 років – 12,3%, 25–29 років – 29,5%, 30–39 років – 31,3%, 40–49 років – 15,4%, 50–59 років – 6,6%, 60 років і старше – 3,9%. Таким чином, при вчиненні аналізованого посягання найбільш кримінально активними є особи у віці від 25 до 39 років (60,8%). Звертає на себе увагу те, що вчинення даного злочину не є характерним для неповнолітніх осіб. Автором зафіксовано всього три випадки засудження за торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації осіб, які вчинили це діяння у віці до 18 років (усі троє діяли у співучасті із старшими за віком) [3; 4; 5]. Так само нехарактерним є цей злочин для осіб найстаршої вікової категорії [1, с. 385].

Поміж засуджених за торгівлю людьми, вчинену з метою сексуальної експлуатації, 20,5% мали вищу освіту, 5,8% – незакінчену вищу, 8% – середню технічну, 19,6% – середню спеціальну, 37% – повну загальну середню, 8% – неповну середню освіту, ще 0,9% не мали ніякої освіти. Таким чином, освітній рівень засуджених за розглядуваний злочин порівняно високий. Зокрема, звертає на себе увагу доволі велика кількість осіб із вищою освітою, що, на наш погляд, певною мірою пов'язано зі специфікою аналізованого посягання, зокрема з необхідністю детального прорахунку всіх етапів злочинної поведінки, на що особи з низьким інтелектом зазвичай нездатні. Доводиться також констатувати, що в сучасних складних економічних умовах чимало осіб із вищою освітою не можуть себе реалізувати в законних сферах діяльності, у зв'язку з чим шукають альтернативних шляхів швидкого збагачення. Крім цього, є підстави для висновку, що наявність вищої освіти у деяких засуджених за торгівлю людьми (утім, не лише за цей злочин), є формальністю, тобто свідчить тільки про наявність у них відповідного диплома, а не підтверджує фактичний високий рівень у них

культури, світогляду, моральних принципів та ціннісних орієнтацій. Окреслений стан речей можна пояснити, зокрема, зниженням якості освіти, що відбувається в Україні протягом останніх десятиліть [1, с. 386; 2, с. 336].

Переважна більшість (74,4%) засуджених за торгівлю людьми, вчинену з метою сексуальної експлуатації, ніде не працювала. Найманими працівниками були 13% засуджених за цей злочин, серед них – представники найрізноманітніших професій (переважно низькооплачуваних): прибиральниця, буфетниця, слюсар, продавець, вантажник, сторож, формувальник, диспетчер, оператор, швачка, будівельник, водії, лаборант, медсестра, менеджері, бухгалтер, журналіст газети, фотограф тощо. 5,7% засуджених за цей злочин займалися дрібною підприємницькою діяльністю, 4,2% були пенсіонерами, 2,7% – студентами вищих навчальних закладів [1, с. 387].

Серед засуджених за торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації у шлюбі перебували лише 29,5%, тоді як не мали сім'ї 70,5%. Поміж осіб, які вчинили вказаний злочин, дітей на утриманні мали 41,9%.

Окремі із засуджених за торгівлю людьми із зазначеною метою до моменту вчинення цього злочину були позбавлені батьківських прав щодо своїх дітей. Зауважимо також, що деякі із осіб, які вчинили аналізоване посягання, свою протиправну поведінку пояснювали матеріальними труднощами, пов'язаними з утриманням неповнолітніх дітей. Для прикладу, Н., яка завербувала трьох жінок для зайняття проституцією в Туреччині, у судовому засіданні свою вину визнала і запевнила, що злочин вчинила, оскільки у неї є троє дітей, заробити достатньо коштів на їх утримання не могла, а тому вирішила вербувати дівчат для подальшої їх сексуальної експлуатації в Туреччині [6].

Серед засуджених за торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації 88,6% були громадянами України, 11,1% – громадянами інших держав, 0,3% – біпатридами. Поміж іноземців, які вчинили вказаний злочин, найбільше громадян Росії – 37,8%. Громадян Китаю зафіксовано 10,8%, Туреччини – 8,1%, Узбекистану – 8,1%, Греції – 5,4%, Ізраїлю – 5,4%, Лівану – 5,4%, Молдови – 5,4%, Азербайджану – 2,7%, Ірану – 2,7%, Казахстану – 2,7%,

Камеруну – 2,7%, США – 2,7%. Необхідно зазначити, що деякі іноземці цілеспрямовано приїжджали в Україну для того, аби вербувати жінок для подальшої їх сексуальної експлуатації за кордоном. Так, наприклад, Галицький районний суд м. Львова встановив, що громадянин Туреччини М. прибув до України з метою вербування привабливих дівчат для подальшої сексуальної експлуатації в Туреччині. Увійшовши в довіру потерпілої О., яка на той час перебувала в скрутному матеріальному становищі, М. запропонував їй роботу у сфері надання сексуальних послуг в Туреччині. Після того, як О. погодилася, М. за власні кошти придбав для неї квиток на літак та передав їй гроші на проїзд до аеропорту «Бориспіль». Однак при посадці в поїзд М. та О. були затримані працівниками СБУ [7].

Зауважимо також, що Україна – не лише країна-постачальниця «живого товару» для подальшої сексуальної експлуатації. Авторів цих рядків вдалося ознайомитися з матеріалами двох кримінальних проваджень, у яких йшлося про торговців людьми, котрі Україну вибрали в якості транзитної країни. Так, Малиновський районний суд м. Одеси встановив, що учасники організованої групи протягом 2007–2008 рр. на території Республіки Узбекистан здійснювали вербування дівчат, які перебували в уразливому стані, а потім незаконно (за підробленими паспортами) переміщали їх через державний кордон України до Туреччини для подальшої сексуальної експлуатації [8; 9].

Поміж засуджених за торгівлю людьми, вчинену з метою сексуальної експлуатації, українці склали 78%, тоді як представники інших національностей – 22%. Найбільше (52%) серед останніх росіян, решта – азербайджанці, американці, болгары, вірмени, греки, грузини, євреї, іранці, ліванці, камерунці, китайці, молдовани, румуни, турки, угорці, узбеки, цигани.

Серед засуджених за торгівлю людьми, вчинену з метою сексуальної експлуатації, мешканцями міст були 80,7%, сіл – 15,7%, селищ міського типу – 3,6% [1, с. 389].

Чималий інтерес становить *соціально-рольова характеристика* осіб, які вчинили торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації. Певною мірою про неї свідчить їхнє ставлення до праці та до сімейних цінностей, про що йшлося

вище, а тому вважаємо за можливе на цьому аспекті не зупинятися детальніше. Разом з тим про становище, яке досліджувані особи займають у суспільстві, а також про виконувани ними соціальні ролі, свідчать й інші одержані автором у результаті аналізу емпіричної бази дані. Так, призначаючи покарання винним у торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, суди здебільшого враховують наявність характеристики про особу винного. Як правило, йдеться про характеристики, видані за місцем проживання та (чи) роботи. Трапляються також характеристики, які засвідчують поведінку особи в період перебування її в слідчому ізоляторі чи за місцем попереднього відбування покарання. У таких характеристиках міститься певна інформація, яка вказує на місце особи у суспільстві, на те, як вона зарекомендувала себе. Цікаво, що абсолютна більшість (81,2%) осіб, засуджених за розглядуваний злочин, характеризувалася виключно позитивно. Натомість негативну характеристику мали лише одиниці з таких осіб. Таким чином, навіть якщо врахувати, що частина таких характеристик не відповідає реальному стану речей, мусимо констатувати, що більшість осіб, які вчинили цей злочин, у кримінологічному сенсі до вказаного моменту були людьми добропорядними, на що вказує також незначна кількість серед них осіб з непогашеною або незнятою судимістю [1, с. 390; 2, с. 339].

Здійснене дослідження дає підстави для висновку, що зловживання алкоголем не характерне для осіб, які вчиняють розглядуваний злочин. Це й не дивно, зважаючи на те, що особа, яка здійснює, для прикладу, вербування потенційних жертв, має справляти на них враження солідної ділової людини.

Як відомо, для розуміння специфіки особи злочинця однією з найважливіших є його *кримінально-правова характеристика*.

Аналіз емпіричної бази засвідчує, що 100% осіб, засуджених за розглядуваний злочин, вчинений з метою сексуальної експлуатації, скоїли його з корисливих мотивів, сподіваючись отримати за кожен завербовану, переміщену та передану жертву незаконну винагороду (здебільшого кількасот доларів США). Разом із тим це не означає, що винна у вчиненні торгівлі людьми особа не може керуватись й іншими спонуканнями. Так, приміром, А.А. Небитов

слушно вказує на те, що сексуальна експлуатація може здійснюватись не лише з метою одержання прибутку, а й з метою задоволення власних сексуальних потреб [10, с. 114].

Сумніви щодо осудності осіб, які вчиняють торгівлю людьми, як правило, не виникають, однак у кількох засуджених за цей злочин певні аномалії психіки було діагностовано.

Абсолютна більшість (93,4%) осіб, які вчинили торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації, раніше не мала судимості. Непогашену або незняту судимість мали лише 6,6%. Попередні судимості отримані здебільшого за корисливі кримінальні правопорушення проти власності (зокрема, за крадіжки, грабежі, розбої, шахрайства), кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів (ст.ст. 305, 307, 309, 311 КК України), а також за ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України), створення або утримання місць розпусти і звідництво (ст. 302 КК України), сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК України), незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332 КК України). П'ятеро осіб мали попередню судимість за торгівлю людьми.

Аналіз емпіричної бази засвідчує, що 75,3% осіб, засуджених за торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації, вчинили цей злочин за попередньою змовою групою осіб, 14,8% – організованою групою. Одноособово вказане діяння вчинили 9,9% осіб. Як правило, до відповідальності притягаються особи, які діяли на території України (зазвичай ті, хто вербував та переміщав потерпілих, рідше – передавав їх з метою подальшої експлуатації), тоді як співучасники, котрі діяли за кордоном, здебільшого залишаються безкарними. Аналіз емпіричної бази засвідчує, що в більшості випадків органи досудового розслідування не можуть встановити навіть особи тих, хто діяв за кордоном (одержував потерпілих та експлуатував їх) [1, с. 393].

Аналіз емпіричної бази засвідчив, що до кримінальної відповідальності за торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації найчастіше притягаються особи, що здійснювали вербування та переміщення людини, рідше – її передачу з метою експлуатації (зазначимо, що здебільшого це одна й та ж особа).

Реалізація мети сексуальної експлуатації в разі вчинення торгівлі людьми із зазначеною метою потребує додаткової кваліфікації за ст. 303 КК України. З огляду на це у 12% випадків дії винних у вказаному злочині осіб отримали кримінально-правову оцінку не лише за ст. 149, а й за ст. 303 КК України. Торгівля людьми іноді пов'язана з незаконним переправленням осіб через державний кордон України (ст. 332), а тому зазначене діяння також нерідко ставиться у вину особам, які вчинили розглядуваний злочин. Злочином, супутнім торгівлі людьми, є також діяння, передбачене ст. 357 КК України. Пов'язано це з тим, що в потерпілих зазвичай забирають паспорти, чим обмежують можливість їхнього пересування.

Більшість (66,6%) засуджених за торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації свою вину у вчиненому діянні визнали і щиро розкаялися. Водночас 33,4% торговців людьми свою вину заперечували.

Насамкінець зупинимось на *морально-психологічних ознаках* осіб, які вчинили торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації. Аналіз емпіричної бази дає підстави для висновку, що особам, які вчиняють розглядуване посягання, притаманні такі морально-психологічні риси, як прагнення до наживи й забезпечення власного благополуччя будь-якою ціною, в тому числі шляхом експлуатації інших людей, неадекватна (завищена або занижена) самооцінка, егоцентризм, цинізм, емоційна холодність, нездатність співпереживати, а подеколи й жорстокість. У спеціальній літературі справедливо зазначається, що «торговці людьми розглядають своїх жертв як товар, який підлягає вербуванню, перевезенню й наступній експлуатації, а свою діяльність як бізнес» [11, с. 47]. Таким особам притаманні також підприємливість, енергійність, цілеспрямованість, схильність до ризику, організаторські здібності, вміння переконувати інших, у тому числі шляхом обману. Відзначимо, що, переломлюючись через призму потреб та інтересів особистості, за певних умов зазначені морально-психологічні риси стають підґрунтям для формування мотиву злочинної поведінки [1, с. 395; 2, с. 341–342].

Про моральні особливості досліджуваних осіб свідчить також те, що окремі з них

до того, як вчинили цей злочин, тривалий час займалися проституцією. Так, наприклад, підсудна Т. у судовому засіданні пояснила, що, відпочиваючи в жовтні 2008 р. по туристичній путівці в м. Стамбулі, вона вирішила займатись там проституцією і з цією метою самостійно підшукувала собі клієнтів, яким надавала сексуальні послуги за грошову винагороду. В квітні 2009 р. у Стамбулі вона познайомилась з місцевим чоловіком, який запропонував їй підшукувати серед співвітчизниць дівчат для надання сексуальних послуг чоловікам у борделях Туреччини, пообіцявши, що сплачуватиме їй гроші в сумі 200 доларів США за кожну підшукану нею дівчину, на що вона погодилась [12].

Висновки. Викладене вище дозволяє розробити кримінологічний портрет особи злочинця, який вчиняє торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації: це раніше не судима (93,4%) жінка (57,8%), громадянка України (88,6%), мешканка міста (80,7%), у віці 25–39 років (60,8%), з повною загальною середньою освітою (37%), що ніде не працює (74,4%), не перебуває у шлюбі (70,5%), якій притаманні такі негативні морально-психологічні риси, як прагнення до наживи й забезпечення власного благополуччя будь-якою ціною, егоцентризм, цинізм, емоційна холодність, нездатність співпереживати, а також підприємливість, енергійність, цілеспрямованість, організаторські здібності, вміння переконувати інших.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрушко А.В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи: монографія. Київ: Ваіте, 2020. 560 с.
2. Андрушко А.В. Злочини проти волі, честі та гідності особи (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Ужгород, 2021. 675 с.
3. Архів Хортицького районного суду м. Запоріжжя за 2013 р. Справа № 0825/9366/2012.
4. Архів Центрально-Міського районного суду м. Горлівки Донецької обл. за 2013 р. Справа № 253/7986/13-к.
5. Архів Шевченківського районного суду м. Чернівців за 2014 р. Справа № 727/11956/13-к.
6. Архів Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської обл. за 2016 рік. Справа № 182/700/16-к.
7. Архів Галицького районного суду м. Львова за 2014 рік. Справа № 1304/117/2012.
8. Архів Малиновського районного суду м. Одеси за 2012 рік. Справа № 1-1284/12.
9. Архів Малиновського районного суду м. Одеси за 2012 рік. Справа № 1/1519/1201/11.
10. Небитов А.А. Сексуальна експлуатація в Україні: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз: монографія. Київ: Освіта України, 2016. 464 с.
11. Торговля людьми и легализация преступных доходов. Вопросы противодействия: научно-практич. пособие / под ред. О.П. Левченко. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. 271 с.
12. Архів Солом'янського районного суду м. Києва за 2010 рік. Справа № 1-837/10.